

ETHNO-LORE XXXIV.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉVKÖNYVEI

Főszerkesztő: ORTUTAY GYULA
(NÉPI KULTÚRA – NÉPI TÁRSADALOM címmel)

- I. kötet – 1968. Szerkesztő: Diószegi Vilmos
II–III. kötet – 1969. Szerkesztő: Diószegi Vilmos
IV. kötet – 1970. Szerkesztő: Diószegi Vilmos
V–VI. kötet – 1971. Szerkesztő: Diószegi Vilmos
Összeállította: Kósa László
VII. kötet – 1973. Szerkesztő: Diószegi Vilmos
Összeállították: Istvánovits Márton és Kósa László
VIII. kötet – 1975. Szerkesztő: Kósa László
IX. kötet – 1977. Szerkesztő: Kósa László
X. kötet – 1977. Szerkesztő: Kósa László
XI–XII. kötet – 1980. Szerkesztő: Kósa László

Főszerkesztő: BODROGI TIBOR
XIII. kötet – 1983. Szerkesztő: Kósa László
XIV. kötet – 1987. Szerkesztő: Kósa László
Technikai szerkesztő: Niedermüller Péter

Főszerkesztő: PALÁDI-KOVÁCS ATTILA
XV. kötet – 1990. Szerkesztő: Niedermüller Péter
XVI. kötet – 1991. Szerkesztő: Niedermüller Péter és Sárkány Mihály
XVII. kötet – 1993. Szerkesztő: Szilágyi Miklós
XVIII. kötet – 1995. Szerkesztő: Szilágyi Miklós
XIX. kötet – 1998. Szerkesztő: Szilágyi Miklós
XX. kötet – 2001. Szerkesztő: Szilágyi Miklós
XXI. kötet – 2003. Szerkesztő: Vargyas Gábor

Főszerkesztő: HOPPÁL MIHÁLY
(ETHNO-LORE címmel)
XXII. kötet – 2005. Szerkesztő: Vargyas Gábor
A szerkesztő munkatársa: Berta Péter
XXIII. kötet – 2006. Szerkesztő: Vargyas Gábor
A szerkesztő munkatársa: Berta Péter
XXIV. kötet – 2007. Szerkesztő: Vargyas Gábor és Berta Péter
XXV. kötet – 2008. Szerkesztő: Vargyas Gábor és Berta Péter
XXVI. kötet – 2009. Szerkesztő: Berta Péter

Főszerkesztő: BALOGH BALÁZS
XXVII. – 2010. Szerkesztő: Berta Péter
XXVIII. – 2011. Szerkesztő: Ispán Ágota Lídia és Magyar Zoltán
XXIX. – 2012. Szerkesztő: Bati Anikó – Sárkány Mihály
A szerkesztő munkatársa: Vargha Katalin
(Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont)
XXX. – 2013. Szerkesztő: Berta Péter – Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán – Szemerkenyi Ágnes
XXXI. – 2014. Szerkesztő: Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán
XXXII. – 2015. Szerkesztő: Fülemile Ágnes – Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán
XXXIII. – 2016. Szerkesztő: Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán
Vendégszerkesztő: Mészáros Csaba – Vargyas Gábor
XXXIV. – 2017. Szerkesztő: Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán
Vendégszerkesztő: Mészáros Csaba – Vargyas Gábor

ETHNO-LORE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉVKÖNYVE

XXXIV.

FŐSZERKESZTŐ
BALOGH BALÁZS

SZERKESZTŐK
ISPÁN ÁGOTA LÍDIA – MAGYAR ZOLTÁN

VENDÉGSZERKESZTŐK
MÉSZÁROS CSABA – VARGYAS GÁBOR

BUDAPEST, 2017

Megjelent a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával

ISSN 1787-9396

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.
www.etnologia.mta.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2017

© MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2017

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

A kiadásért felelős: az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója.

Borítófotó: Hivő roma család faliszőnyege. Tiszapéterfalva, 2007. július 12.
Borbély Sándor felvétele.

Hátsó borító: Kérdőív a régi magyar cséplési és nyomtatási módok ismertetéséhez (részlet)
Néprajzi Múzeum, Kéziratgyűjtemény: EA 5678. (1920–30-as évek)

Borítóterv: Kaszta Móni

Fordítás: Cselényi Zsuzsa

Tördelés: Fancsek Krisztina

Nyomdai munkálatok:
Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Budapest, 2017
Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

BALOGH BALÁZS A néprajzi terepmunka kérdései	9
A TEREPMUNKA TÖRTÉNETE – TÖRTÉNETISÉG A TEREPMUNKÁBAN	
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA A Magyar Néprajzi Atlasz kérdőíve, gyűjtési munkálatai és adatbázisa	15
BORBÉLY SÁNDOR Időtapasztalat a terepen. A történeti (historikus) megértés módszertani paradigmája a magyarországi néprajzi kutatásban	31
GRANASZTÓI PÉTER „A jó gyűjtő aztán életet ad a holt kérdéseknek” Kérdőívek és útmutatók a néprajzi kutatásban	83
A KUTATÓ ÉS A MÁSIK	
KESZEG VILMOS Beszélési stratégiák és beszédfunkciók	109
NAGY ZOLTÁN Konfliktus és terepmunka	129
BICZÓ GÁBOR Hol van a „Másik”? – a terepparadigma kritikai antropológiai elemzése	147
SZELJAK GYÖRGY A beilleszkedés első időszaka egy mexikói terepmunka során	181
A KORTÁRS TEREPMUNKA KIHÍVÁSAI	
KOVÁCS NÓRA A hagyományos és a virtuális terepmunka módszertani kihívásai a migráns integráció vizsgálatában: a kínai–magyar párkapcsolatok példája	211
LOVAS KISS ANTAL Hol található a 21. századi etnográfiai/antropológiai kutatás terepe?	239

MÓD LÁSZLÓ – SIMON ANDRÁS	
A terepmunka lehetőségei a borglobalizáció világában	259
VASS ERIKA	
A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyütteséhez végzett terepmunka tanulságai	277
BALOGH BALÁZS	
„Appointment” és spontán terepsituáció – néprajzi terepmunka amerikai iparvárosok és bányatelek magyar közösségeiben	301
ZÁRSZÓ HELYETT	
SÁRKÁNY MIHÁLY	
Célok és terepek	327
A TEREPMUNKA KONFERENCIÁK 2016–2017-BEN AZ MTA BTK NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK SZERVEZÉSÉBEN	345
A KUTATÓINTÉZET MUNKATÁRSAI ÁLTAL ÍRT VAGY SZERKESZTETT, 2016-BAN MEGJELENT KÖNYVEK	353

TABLE OF CONTENTS

BALÁZS BALOGH	
The Challenges of Ethnographic Fieldwork	9
THE HISTORY OF FIELDWORK – HISTORY IN FIELDWORK	
ATTILA PALÁDI-KOVÁCS	
The Questionnaires, Fieldwork and Database of the Atlas of Hungarian Folk Culture (AHFC)	15
SÁNDOR BORBÉLY	
Time Perception in the Field. The Methodological Paradigm of Historical Understanding in Hungarian Ethnographic Research	31
PÉTER GRANASZTÓI	
“A good collector gives dead issues a life”. Questionnaires and guides in ethnographic research	83
THE RESEARCHER AND THE OTHER	
VILMOS KESZEG	
The Strategies and Functions of Speaking	109
ZOLTÁN NAGY	
Conflict and Fieldwork	129
GÁBOR BICZÓ	
Where is the “Other”? – A Critical Anthropological Analysis of the Field Paradigm	147
GYÖRGY SZELJAK	
The First Period of Integration during a Mexican Fieldwork	181
THE CHALLENGES OF CONTEMPORARY FIELDWORK	
NÓRA KOVÁCS	
The Methodological Challenges of Traditional and Virtual Anthropological Fieldwork in Migrant Integration Research: An Example of Chinese-Hungarian Interethnic Partner Relationships	211

ANTAL LOVAS KISS Where is the Site of 21 st century Ethnographic/Anthropological Research to be Found?	239
LÁSZLÓ MÓD – ANDRÁS SIMON The Possibilities of Fieldwork in the World of Wine-globalization	259
ERIKA VASS Lessons from the Fieldwork for the Transylvania Building Complex of the Open Air Ethnographic Museum	277
BALÁZS BALOGH “Appointment” and Spontaneous Field Situations – Ethnographic Fieldwork in the Hungarian Communities of American Industrial Towns and Mining Settlements	301
INSTEAD OF AN AFTERWORD	
MIHÁLY SÁRKÁNY Research Interests and Fields	327
CONFERENCES ON FIELDWORK METHODS ORGANISED BY THE INSTITUTE OF ETHNOLOGY (HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES, RESEARCH CENTRE FOR THE HUMANITIES) IN 2016–2017	345
BOOKS PUBLISHED IN 2016 WRITTEN OR EDITED BY RESEARCHERS OF THE INSTITUTE OF ETHNOLOGY	353

„APPOINTMENT” ÉS SPONTÁN TEREPSZITUÁCIÓ – NÉPRAJZI TEREPMUNKA AMERIKAI IPARVÁROSOK ÉS BÁNYATELEPEK MAGYAR KÖZÖSSÉGEIBEN

Tanulmányomban először dióhéjban összefoglalom az amerikai magyarok kivándorlástörténetét, amerikai integrációjuk főbb jellemzőit,¹ majd az Egyesült Államokban végzett kutatásaimat ismertetem röviden, kontextusteremtési szándékkal. Kutatásaim konkrét terepmunkacéljainak és tapasztalatainak tárgyalása mellett igyekszem a terepmunkakoncepcióm elméleti hátterét is bemutatni.

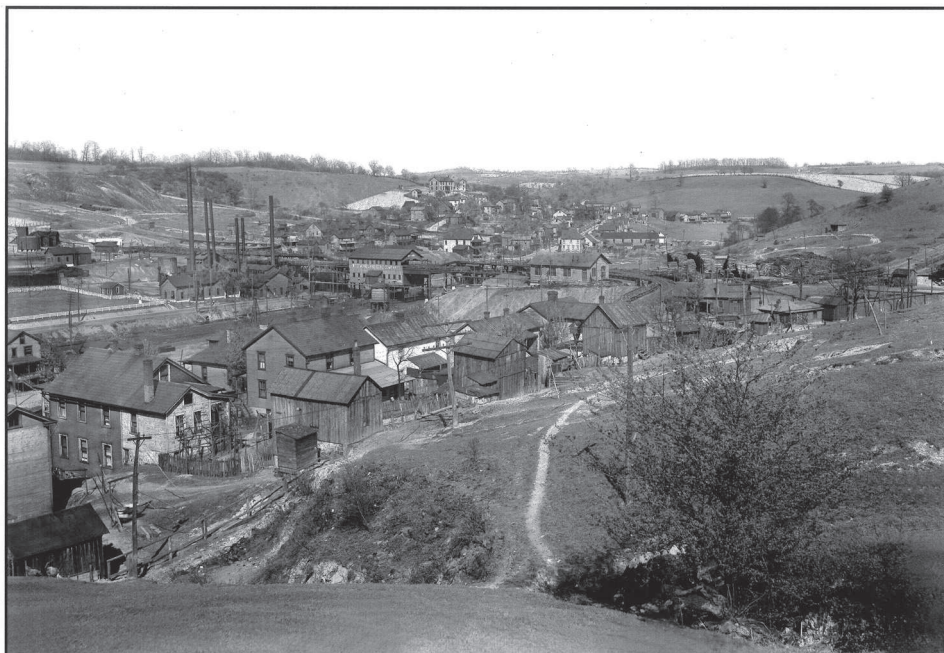
Az Egyesült Államokban több mint 1,5 millióan vallják magukat magyarnak (is) a legutóbbi, 2011-es népszámlálás adatai szerint.² Az I. világháborút megelőző évtizedekben körülbelül 650–700 000 magyar nemzetiségű kivándorló³ jelentette az első nagy hullámát az Amerikába irányuló migrációnak (PUSKÁS, 1981, 33–54.; 1984, 145–164.; VÁRDY, 1985, 21.). Az első kivándorlók túlnyomórészt az amerikai Középnnyugaton, illetve a keleti parton⁴ telepedtek le, elsősorban a szénbányavidékeken (Pennsylvaniában, Ohióban, Nyugat-Virginiában stb.), ahol a világtól elzárt bányatelepeken (*1. kép*) (amerikai magyar szóhasználatban „plézeken”) dolgoztak (WENKS – LAUCK, 1913, 70.), illetve a 19–20. század fordulójától az iparban (elsősorban acélgyárakban, vasöntödékben és a vasútépítésnél) helyezkedtek el. Ekkor alakultak ki Északkelet-Amerika nagyvárosaiban a „little Hungary” negyedek, ilyen volt Chicagóban

¹ Az amerikai magyarok vázlatos kivándorlástörténetét és az Egyesült Államokbeli társadalmi integrációjuk főbb jellemzőit legutóbb a *Világtörténet folyóirat 1956 mint menekültválság* című tematikus számában foglaltam össze, hasonlóan kontextusteremtési szándékkal. Lásd: BALOGH, 2016, 470–472.

² Az amerikai népszámlálás lényeges sajátossága, hogy többes identitást is lehet a censznál bevallani. Összesen négy, azaz a nagyszülők számával megegyező identitás megjelölésére van lehetősége mindenkinek. Másfél millió ember számára fontos napjainkban, hogy számon tartsa legalább egynegyed részt magyar származását (is).

³ A 19–20. század fordulóján általános jelenség volt Dél- és Kelet-Európában az amerikai kivándorlás. 25 millió európai vándorolt ki Amerikába az első világháborút megelőző öt évtizedben, köztük mintegy 2 millió magyar állampolgár (JONES, 1992, 361.; BOWNSTONE – FRANC – BOWNSTONE, 1979, 4–5.).

⁴ 1922-ben a 474 000 magyarból 427 000 lakott az észak-keleti államokban, a legtöbben New York (95 400), Ohio (88 000) és Pennsylvania (86 000) államokban (SOUDERS, 1922, 55.; VÁRDY, 2000, 244.).

1. kép Westmoreland bányavállalat 2. számú bányája. Pennsylvania, 1918.
John Sartoris felvétele

a Burnside, Detroitban a Delray, Pittsburghben a Hazelwood és Clevelandben a legnagyobb, a Buckeye környéke.⁵ (2. kép) Ezzel egy időben, számos kisebb iparváros óriásgyárai körül többezres lélekszámú magyar munkáskolóniák létesültek (McKeesport, Johnstown, Lorain, Youngstown, Akron, Uniontown, South Bend stb.) (WENKS – LAUCK, 1913, 73–75.). A paraszti gyökerű – zömmel földnélküli zsellér és törpebirtokos származású – első magyar kivándorló nemzedék tagjai az amerikai új hazában mind a bányatelepeken, mind a városok iparnegyedeiben etnikailag homogén kolóniákat alkottak. A mindennapi anyanyelvhasználat, a mindennapos társadalmi érintkezések viszonylag zárt magyar közegben zajlottak. Volt olyan magyar bolt a clevelandi Buckeye negyedben, ahol kiírták, hogy: „Angolul is beszélünk!” (BALOGH, 2008, 12.)

A II. világháborút követő újabb fontos és jelentős, Magyarországról az Egyesült Államokba irányuló kivándorlási hullámot az úgynevezett „dípik” jelentették. A rövidítés az angol *displaced person* kifejezésből származik,⁶ és

---

⁵ A magyar bevándorlók amerikai településtípusairól lásd: VÁRDY – VÁRDY HUSZÁR, 2005, 195–205.

⁶ Annak ellenére, hogy a magyarországi köznyelvben a DP rövidítés nem egyértelmű, használatától nem idegenkedem, mivel a magyar kivándorlástörténetben és az azzal foglalkozó munkák-

2. kép Az egykori magyar negyed, Buckeye Road környéke. Cleveland (OH) 2009.
Balogh Balázs felvétele

azokat – a döntő többségükben politikai okokból – a II. világháborút követően hazájukat elhagyó kivándorlókat jelöli, akik között körülbelül 110 000 magyar is volt. Ez a gyűjtőnévvel „dípíknak” nevezett embertömeg azonban korántsem volt homogén, és az amerikai befogadó közeg is megkülönböztette különböző rétegeit. A Magyarországot 1945-ben elhagyók és az 1947-ben távozók között ellentét feszült: az előbbieket az amerikaiak is az előbbieket inkább háborús bűnösöknek, az utóbbiakat már egy demokratizálódási folyamaton többé-kevésbé átesett, de még az 1948-as kommunista hatalomátvétel előtt távozott csoportnak tekintették (VÁRDY, 2000, 458–462.). A „dípík” zömmel humanitárius értelmiségiek voltak, állami hivatalnokok, diplomaták, csendőrök, katonatisztek, arisztokraták stb., akiknek a tudását kifejezetten nehezen lehetett „konvertálni” az amerikai társadalomba, és jó részük középkorú, tanult és családos ember volt. A tanult, értelmiségi „dípík” nehezen illeszkedtek be a paraszti eredetű, egyszerű „öreg amerikások” környezetébe.

---

ban egyértelműen, pontosan és a társadalom- és történettudományokban „bevett módon” jelöli a II. világháború utáni menekülthullámot.

A harmadik jól körülhatárolható kivándorlási hullámot az ötvenhatos menekültek jelentették. Megjelenésük még tovább tagolta és árnyalta azt az amúgy is megosztott amerikai magyar társadalmat, amit addig a „dípik” több rétege, illetve az öreg amerikásoknak már a második, sőt a harmadik generációja alkotott. Ez az ötvenhatos bevándorlóhullám kisebb részben felső- vagy középfokú végzettségű, általában tudományos, kivált reáltudományos értelmiségiekből vagy technikai végzettségű szakemberekből állt, a nagyobb részét viszont szakképzett és szakképzetlen ipari munkások alkották. Zömük egyedülálló férfi volt, ami önmagában is nagyon sok mindent meghatározott az integrációs folyamat terén, a társadalmi mobilitástól a házassági preferenciáig. Az egyes kivándorlási hullámmal érkezők különböző óhazaképet őriztek (és alakítottak tovább) magukban, emellett eltérő szociokulturális háttérrel rendelkeztek, így módon eltérő értékrendet és mentalitást képviseltek (3.kép) (BALOGH, 2010, 151–160.). A késő szocializmus és a rendszerváltozás utáni folyamatos, nem hullámokban jelentkező, hanem szívárgásszerű, nagyjából gazdasági, megélhetési kivándorlásra most nem térek ki.

3. kép 56-os magyarok heti találkozója egy bevásárlóközpont kávézójában. Középen Tóth Péter tiszteletes. Lorain (OH) 2015. Balogh Balázs felvétele

Kutatásaimat 2006-ban kezdtem meg az Egyesült Államokban, ahová azóta rendszeresen visszatérek néprajzi terepmunkát végezni. A 19. század végén kezdődő nagy kivándorlási hullámtól napjainkig vizsgálom a keleti part és a Középnnyugat magyar közösségeinek történetét, intézményhálózatát, társadalomnéprajzi jellemzőit, többek között az akkulturáció, az identitásváltozás, az óhazával való kapcsolattartás kérdéseit. A terepmunkám során igyekszem minden generációt megszólaltatni, ami együtt jár az adatközlők lakókörnyezetének, mindennapi életmódjának (ruházatuk, táplálkozásuk stb.) vizsgálatával, a fellelhető családi dokumentumok, fényképek tanulmányozásával.⁷

Terepmunkám módszertanilag az egyéni identitáskonstrukciók modellezésére és a kapszula-elmélet alkalmazására támaszkodott. Az amerikai magyarok esetében is alkalmazható az az általános érvényű modell, amely szerint egy adott kisebbséghez tartozó egyén identitáskonstrukcióját egy háromtengelyű koordináta-rendszerben lehet elhelyezni, amelyet egyrészt az anyaországhoz (az óhazához), másrészt a befogadó országhoz, harmadrészt a szűkebb környezetéhez, a saját kisebbségi közösséghez való viszonyulás határoz meg. A kisebbségi identitáskonstrukciót alakító tényezők sémája Roger Brubaker nevéhez köthető (BRUBAKER, 1996), de a modellalkotás megfogalmazása nélkül is a fentiekben vázolt szempontok szerint végeztek-végzik kutatásaikat az amerikai magyarság identitásvizsgálatával (is) foglalkozó kutatók (például VÁRDY, 2000; NAGY, 1984; FEJŐS, 1993; SZÁNTÓ, 1984; PAPP Z., 2008; VÁRDY – VÁRDY HUSZÁR, 2005; BALOGH, 2010; 2013; 2015).

A kivándorolt, kultúraváltásra kényszerült amerikai magyarok egy „idő- és mentalitáskapszulában” élik tovább az életüket. Az időkapszula fogalmát 1937-től használják, olyan tartályra, amelyben régi idők tárgyai találhatók, vagy tágabban értelmezve információk a régebbi időkből. Ilyenformán úgy is tekinthetünk egy ilyen kapszulára, mint a jövővel való egyfajta kommunikációs formára. Tárgyakat, írásokat helyeznek el valamilyen tároló edényben, hogy azokkal üzenjenek majd a későbbi jövő embereinek. A kérdéskört kutató William Jarvis történész szerint a legtöbb szándékosan létrehozott időkapszula használhatatlan, értéktelen információkat szándékozik közvetíteni, ezzel ellentétben a Vezúv hamurétege alatt megtalált pompeji lelet véletlenszerűségből ugyan, de rengeteg fontos információt hordoz, ilyenértéknéppen időkapszulának tekinthető (JARVIS, 2002).

Egy kis kitéréssel itt jegyzem meg, hogy a nyelvészek jól dokumentálták azt is, hogy a hazájukat elhagyók azt a nyelvhasználatot viszik magukkal és adják át utódaiknak (ha átadják), ami az ő korukban volt általános. Elmarad-

⁷ Természetesen a kutatás kiterjed az archívumokban fellelhető dokumentumok tanulmányozására is, de jelen tanulmány a terepmunka sajátosságait igyekszik bemutatni.

nak a nyelvfejlődésben (ha egyáltalán a változást fejlődésnek nevezhetjük), ha egy idősebb ember Amerikában azt mondja, hogy „oltári pipa vagyok”, akkor biztosak lehetünk, hogy nem a világháború előtti kivándorlók leszármazottja, hanem 56-os magyar. Ezt a fordulatot a később emigráltak sem használják már, ahogy a mai fiatalok körében itthon sem hangzik el, mert „kiment a divatból”. Az általam jobb híján „idő és mentalitás kapszulának” nevezett fogalmat megpróbálom viszont máshogyan körülírni.

A fizikailag és társadalmilag is egészen más környezetbe kerülő egyén az új helyzetében is igyekszik hatással lenni arra, hogy az őt körülvevő világgal milyen a kapcsolata. A tárgyi környezetét megpróbálja a megszokott módon kialakítani, törekszik az emberi kapcsolatait is azokkal szorosán tartani, akikkel nyelvi és kulturálisan is hasonló, akiket megért és akikkel könnyen megérteti magát, és természetesen a mentalitásbeli kérdésekben is egy láthatatlan burok veszi körül, ami meghatározza, hogy hogyan viselkedik. Mindezt nevezhetjük egyszerűbben a szokás hatalmának is, de a kapszula kifejezés azért fejezi ki plasztikusan ezt a helyzetet, mert a rögzült viselkedésminták, a kulturális beidegződések, a mindennapi életvilág kialakítása egy egészen idegen környezetben történik.

A folyamat úgy játszódik le, mintha tengernyi folyadékba cseppennének tömegével a különböző erősségű falú kapszulák. A burok falán egyiknél gyengébben és lassabban, a másiknál gyorsabban és erősebben átdiffundálnak az új környezet bizonyos hatásai, de a kapszula falának filmrétege hosszabb-rövidebb ideig ellenáll a külső környezeti behatások jó részének. Ez a hasonlat továbbgondolható a kisebbségi identitáskonstrukció hármas sémájának gondolati keretei között is: az óhazából hozott rész van a kapszulán belül, ami kívül van, az új környezetet jelenti. Ez a kettősség egészülhet ki a lokális közösség esetleges szerepével, amely az idegen új hazában közvetlenül körülveszi az egyént: ahol az egy helyről jött kapszulák tömören egymás mellé rendeződnek (értsd: magyar munkáskolóniák, iparvárosok „little Hungary” negyedei, bányavidékek magyar bányásztelepei), ott egymást erősítik, olyan mint amikor a kis szappanbuborékok közös falu nagybuborékká állnak össze, vagy a vízben lévő apró olajcseppek egy közös külső kontúrú olajfoltta koncentrálnak, amelyek határfalai erősebben, összeadódott vastagságú fallal védik az óhazából hozott tartalmakat. Az egyén – és imitt-amott még közösségek – körüli mentalitáskapszula belseje hordozza mindazokat a tartalmakat, amelyek alapján az óhazához, a magyar identitáshoz és kultúrához kapcsolódik bárki is a végtelen sokaságú, de minden homogenizáló, globalizáló hatás dacára még mindig mozaikszerűen színes nagy amerikai kulturális mezőben.

A censusok alapján magukat identitásukban, és/vagy nyelvükben magyarnak vallók, vagy csupán a származásukat számontartók önazonosságának jellemzőit a legmarkánsabban a terepkutatások során lehet megfigyelni. Legtöbbször fáradságos munkával, csak morzsánként lehet összezsípegetni a mentalitásbeli sajátosságokban, emléktárgyak használatában, a táplálkozási szokásokban, a rögzült viselkedésmintákban és sok más egyéb részletben megmutatkozó identitásörzés elemeit. Az idő- és mentalitáskapszulák falának eltűnése az amerikai társadalomba való beolvadást jelenti, ami soha nem lehet az első felnőttkorban kivándorló generációnál teljes. A második, a harmadik és a további generációknál általában egyre vékonyabb és lukasabb a kapszula fala, egyre kevesebb az óhazában gyökerező kultúrát, identitást és mentalitást jelentő „belvilága” a kapszulának, és egyre több benne a homogenizált amerikai elem, hogy aztán végleg eltűnjön a fal, és teljes legyen a beolvadás, mert azonossá válik a beltartalom a külső környezetével. De természetesen ez is személyenként és családonként változó mértékű és ütemű.

Ennek a sajátosságos kapszulának a vizsgálata csak terepen lehetséges. A terepkutatás során az a fő kérdés, hogy a felvett magatartásminták, az amerikai társadalmi elvárásoknak való megfelelni vágyás és a belülről vezérelt és valószínűsítően átélte törekvések mennyire fedik el a kapszulák belső magját? Fontos tudni, hogy a magyar parasztek amerikai polgárosodásának folyamatát is ennek az imént említett megfelelni vágyásnak és belső motivációknak a kétarcúsága jellemzi. Mennyire rejti el a hierarchizált társadalmi struktúra és a fogyasztói értékrendhez való igazodás dialektikájában működő amerikai társadalom ezeket a kapszulákat? Mert egyfelől, ha valaki munkás, az munkás, aki bányász az bányász, aki tanár az pedig tanár Amerikában, és a presztízsfokozatoknak kijáró tisztelet minden polgárosodás és személyiségi jog tiszteletben tartása mellett más és más, azaz hierarchiafüggő. Ugyanakkor a fogyasztói értékrendhez való igazodás jelenti az egyetlen érvényes összemérhetőségi skálát az amerikai társadalomban. Ezek pedig mind az ellen hatnak, hogy a mentalitásbeli és kulturális különbségek láthatóvá váljanak, így a kapszula belső tartalmait egyre nehezebb vizsgálnunk. Leegyszerűsítve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a terepkutatás során a legnagyobb kihívást az jelenti, hogy kiderítsük: a felvett magatartásminták alatt milyen mélyen lapul a felvezetőben bemutatott különböző kivándorlási hullámokkal érkezőkben a parasztek, a dzsentri, a méltóságos úr, vagy a pesti srác?

Három rövid példával hadd szemléltessem, hogy miként lehetett – más-más terepszituációban – feltörni ezt az idő- és mentalitás kapszulát egy paraszti származású egykori cseléd, egy az úri Magyarország háború előtti katonatisztje és egy 56-os angyalföldi munkás esetében.

Első példa: K. T. idős asszony a ligonieri (Pennsylvania) református Bethlen Otthon egészségügyi centrumában (egykori „aggmenhelyén”). A gondozottak körében végzett terepmunkám idején a 2006–2015 közötti időszakban már csak elvétve lehetett magyar származású lakót találni. Tudván, hogy T. néni magyar, első generációs, és a háború előtt cselédeskedett Magyarországon, interjút szerettem volna vele készíteni. Először mereven elzárkózott a beszélgetés elől: „Nincs az életemben semmi érdekes!” „Ugyanolyan vagyok mint a többi öregasszony Amerikában” stb. Mikor már heteket töltöttem a Bethlen Otthon archívumában, és nap mint nap látott a környezetében, néha pár szóra megálltunk beszélgetni semleges dolgokról – időjárás, közelgő ünnepek stb. Végül az egyetlen magyar gondozó ajánlásával, személyes közbenjárásával férkőztem hozzá közelebb. Aztán meghívott egy teára a Bethlen Otthonban lévő lakásába. Itt vettem észre, hogy milyen magyaros lakáskultúrával rendezte be a szobáját és konyháját. Egy-egy berendezési tárgyra, díszre, kivarrt párnahuzatra rákérdezve azonnal és szívesen válaszolt. Éppen úgy, mint Magyarországon, ha látja, érzi az adatközlő, hogy a kérdező jártas abban a hagyományban, tárgyi világban amelyben ő él, könnyebben megnyílik. Így tárult fel előttem érdekes, személyes „kapszulájának” a világa, amelyben parasztos fejkendőt és otthonkát hordott odahaza, míg – a kapszulán kívüli élethez – az utcai, civil ruhája az amerikai sztenderd ruháknak felelt meg. Az ágyára még egy plusz matracot tett, hogy „olyan magas legyen, mint valamikor Magyarországon a parasztágy” – ahogy magyarázta nekem. Az épület mögött (amelyben a lakása volt), egy kis veteményes kertet művelt a Bethlen Otthon engedélyével, amelybe Magyarországról hozatott paradicsom és paprika palántákat ültetett. Magyaros ételeket készített, magyar paprikaport használt. A legszembeütőbb azonban az volt, hogy drága Herendi és Hollóházi porcelánokkal, dísztárgyakkal zsúfolta teli a lakását, amivel az egykori cselédsorban megélt szegénységét igyekezett kompenzálni: „Ezeket [a porcelánokat] mindig szerettem, gyönyörűek! De ilyenről akkor mi nem is álmodhattunk Magyarországon. Most hozatom, amikor megy valaki látogatóba haza, kell, hogy hozzon nekem ilyeneket.” (4. kép)

Második példa: Z. L. egykori katonatiszttel, a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének Magyar Bálján Clevelandban (Ohio) találkoztam. A Magyar Harcosok Bajtársi Közössége röviddel a II. világháború után, 1949-ben, még Ausztriában jött létre. A clevelandi rendezvényre pedig a helyi tiszteletbeli konzul meghívására mentem el. A bált mindig látványos külsőségek közepette rendezik meg: kétoldalt sorfalt álló férfiak magasan összetartott kardjai alatt vonulnak be díszmagyarban az első bálozók. A tiszteletbeli konzul a MHBK vezetőinek és presztízsvendégeinek díszasztalához vezetett. Mikor bejelentette, hogy ki vagyok, és hogy Magyarországról érkeztem, akkor kényszeredett

4. kép K. T., egykori cselédasszony
Magyarországról vásárolt porcelánjai.
Lignonier, 2007. Balogh Balázs felvétele

bemutakozás következett – le-
kicsinylően, gyanakodva bán-
tak velem, úgy intézték, hogy
ne tudjak az asztalnál közéjük
ülni. Nyilvánvalóvá tették, han-
gos megjegyzésekkel érzékel-
tették, hogy Magyarországról
jött „Kádár gyerek” vagyok a
szemükben. A szocializmus éve-
iben, Magyarországon felnőtt
embereket (akiket „megfertő-
zött” a kommunizmus) nevezik
„Kádár gyerekeknek”, elsősor-
ban a jobboldali beállítottságú
„dípisek” és ötvenhatos magya-
rok.⁸ A bemutatkozások során
felfigyeltem K. G. nevére, mi-
vel ez a családnév annyira ritka
volt, és orvos nagyapám sokat
emlegette. Megkérdeztem, hogy
nem orvos-e és nem debreceni-e
K. G. Meglepődött, visszaker-
dezett, hogy ezt honnan tudom?
Elmondtam neki, hogy ki volt a

sebészprofesszor nagyapám, akitől hallottam a nevét családi anekdotázások
közepette. Az 1956 után disszidált K. G. ekkor rendkívül barátságos lett, az
egész vezetőségnek a díszasztalnál fennhangon elmondta, hogy nem kell tőlem
félteni, nem vagyok kommunista család tagja. A nagyapám „egy ikon” volt szá-
mára, mert az egyetlen sebészprofesszor volt Magyarországon, aki nem volt
párttag. Ez volt az a pillanat, amikor a kitüntetésekkel díszített mellű „vitézek”
körében kézről-kézre adtak, sorra beszélgetésbe elegyedtek velem, köztük Z. L.
egykori katonatiszt: „Gyere kérlek, mi újság otthon? Jársz-e az Arany Bikába
Debrecenben?” stb.

Harmadik példa: A. T.-vel 1956-os, az egykori angyalföldi munkással Grand
Rapidsban (Michigan) találkoztam (5. kép). Egy református lelkészen keresz-
tül ismertem meg, otthonában kerestem fel, miután időpontot egyeztetttünk,
„appointmentünk” volt. Mivel a lelkész ajánlott be hozzá, udvariasan foga-

⁸ Kádár János, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkára után „Kádár-korszaknak” nevezik az 1956–1988 közötti időszakot.

5. kép A. T. 56-os magyar a feleségével. Grand Rapids (MI) 2009.
Balogh Balázs felvétele

dott, rövid élettörténetét elmesélte, súlyponttal 1956-tal. Ám a kivándorlás belső motivációjáról, az áttelepülés, a beilleszkedés, a „gyökéresztés” belülről megélt részleteiről nem sokat tudhattam meg. Elbeszéléséből azonban kiderült, hogy az 1956-os forradalom előtt Angyalföldön olyan szórakozóhelyre járt, amelynek klubjában az én későbbi apósom dzsesszenét játszott (ezt a klub említésekor már biztosan tudhattam). Akkoriban a dzsesszene üldözendő, vagy legalábbis nehezen megtűrt „nyugati mótely” volt a szocialista magyar kultúrpolitika szemében. Később kiderült, hogy a Dagály uszodából is ismerte apósomat, „a Fülest”, mert „a Dagályba járt nyáron minden vagány Angyalföldről”, ahogy mondta, és felsorolta a „régihaverok” neveit – köztük apósom becenevét –, akik közül azokat, akik otthon maradtak, soha nem látta többé. Amikor tisztáztam A. T.-vel, hogy az általa emlegetett dzsesszenész, „a Füle” az én apósom, akkor teljesen megnyílt előttem, és hajnalig beszélgettünk. Feltárta élettörténetének legszemélyesebb vonatkozású részleteit is. A bizalom elnyerését azzal nyugtázta, hogy hajnalig a fürdőmedencéjében kellett ülnöm, amíg egy üveg whiskyt el nem fogyasztottunk. Megnyílt a „kapszula...”

E három konkrét példa után hadd térjek ki a terepszituációk sajátosságaira is, amelyek számtalan kérdést vetnek fel. Milyen kép fogadja a kutatót, aki ma meglátogatja az egykori magyar városnegyedeket, a mára bezárt bányák és gyárak melletti egykori magyar telepeket? A néhány évtizede még kohézív közösségként működő magyar csoportoknak vannak-e még közösségi alkalmak? Milyen intézményi keretek léteznek még, amelyek esetleg összefogják a különböző korosztályokat, és ezáltal könnyebben kutathatóvá, láthatóvá teszik őket (agglomeráció, kulturális körök, cserkészlet, hétvégi magyar iskola, gyülekezeti élet stb.)? Milyen gyűjtési szituációkban találja magát a kutató, ha egy metropolisz betonrengetegében igyekszik adatközlőt találni, vagy ha egy pár száz lelkes egykori bányatelepen próbál magyar informátort találni? Kikkel és hol lehet még magyarul beszélni, és kik vállalkoznak már csak angol nyelven az interjúkra? És ahol nincsenek már, vagy teljesen beolvadtak a magyarok, ott a temetők, templomok és más emlékek tanúskodnak-e még a múltról? Végül az írásos dokumentumokat hogyan lehet a terepen található tárgyi emlékekkel és az oral history eszközeivel megszólaltatni?

Lehangoló kép fogadja a kutatót, aki ma meglátogatja a bezárt gyárak melletti egykori magyar negyedeket. A 19–20. század fordulóján dinamikusan fejlődő, óriási munkai igényű ipari városnegyedek ma a pusztulás és nyomor látványát nyújtják, részint elnéptelenedtek, részint „elszlömösödtek”. Ehhez hasonló a helyzet általában a kisebb iparvárosok óriásgyárjai mellett egykor kialakult több ezres magyar kolóniák helyén és a tizedére zsugorodott lakosságú, a bezárt bányák körüli kiháló bányatelepeken is, ahol túlnyomórészt magatehetetlen öregek, munkanélküli emberroncsok, alkoholisták és drogosok élnek.

A terepmunka alkalmait a leendő adatközlőkkel előre egyeztetett időpontok és helyszínek (appointment), illetve a spontán terepszituációk kettőssége jellemzi. Az iparvárosok magyar közösségeiben való terepmunkában túlnyomórészt (majdnem kizárólagosan) az „appointment” jellegű gyűjtési helyzet, míg az egyre inkább kiháló egykori bányásztelepülések esetében inkább a spontán kialakuló néprajzi gyűjtési terephelyzet a jellemzőbb. A dátumokhoz és helyszínekhez kötött rendezvényeken való részvétel, ezeken az alkalmakon való gyűjtés, illetve a programok során kialakuló ismerettségek későbbi interjúkészítésre való kiaknázása jelenti a terepkutatás fentebb említett szituációi mellett harmadik lehetőséget.

Az „appointment” gyűjtési alkalmak általában értelmiségi kapcsolathálón keresztül alakulnak ki. Itt jegyzem meg, hogy az Amerikai Egyesült Államokban az erős magyarságtudatú értelmiségi réteg nagyon szűk, jóformán „mindenkit ismer”, Kaliforniától New Yorkig és Floridától Michiganig. A nagyvárosokban voltaképpen csak segítséggel lehet adatközlőt találni. Az adott közös-

ség életében központi szerepet játszó, általában értelmiségi tanácsát érdemes minden esetben kikérni, ám nekik sem mindig egyszerű elmagyarázni, hogy a néprajzkutató mire kíváncsi. Telefonos appointment kérés, időpont egyeztetés nélkül nem lehet adatközlőket találni „az utcáról jövet” (6. kép). A tanácskérés

6. kép Tóth Béla, a Liberty Cafében létrehozott bányász archívumában válaszol Balogh Balázs kérdéseire. Nanty Glo (PA) 2014. Fülemile Ágnes felvétele

azonban általában még nem elegendő, mert egy telefonszám és egy név nem biztosíték arra, hogy vállalkozik is a személyes találkozásra a megkeresett illető. Nagyobb sikerrel kecsegtet az, ha valaki személyesen beajánlja a kutatót. Konkrét példa erre az, ahogy egy 102 éves magyar asszonyt, a gondozó lelkészen keresztül találtam meg Portage-ban (Pennsylvania). A lelkész először telefonon beszélt az asszonnyal, időpontot egyeztetett vele (amerikai magyarban: „appointmentet csinált”), majd személyesen elkísért a lakására. Ott bemutatott engem, egy negyedórát közösen beszélgettünk, és amikor az adatközlő már elfogadott, szívesen beszélgetett velem, akkor magunkra hagyott bennünket. Az asszonynak személyes, gyerekkori emlékei voltak még a hajóútról is, az 1910-es évekből.⁹

---

⁹ Az interjú 2015-ben készült.

Még a tanács kikérése mellett is, az adatközlők kiválasztása nagy gondosságot igényel. South Bendben (Indiana) a régi magyar negyedet, a Rum village-et járva, a volt magyar Charley’s Bar-ban és a Budapest Night vendéglőkben érdeklődtem a vendéglátói egységet üzemeltető tulajdonostól magyar adatközlők után. Ajánlott egy Marika nevű magyar szakácsasszonyt a város másik felében, akit fel is kerestem. Az asszonyról pár kérdés után kiderült, hogy szlovák volt. Több esetben tapasztaltam, hogy tiszta szlovák gyökerekkel rendelkező amerikaiak azt hiszik magukról, hogy magyar származásúak. „Azt hallottuk, hogy Magyarországról jött a nagyapám.” – ez igaz is volt! De nem jelentette azt, hogy magyar etnikumú is volt egyben. Ez nem is volt fontos igazán az első világháborút megelőzően. Például a Magyar Református Egyesülettel, mint testvérsegítő egyesülettel, más vallásúak is biztosítást kötöttek, mert csak az volt a fontos, hogy a magyarországiaknak magyarországi biztosítójuk legyen, a közös haza volt a fő szempont, nem a nemzetiség. Az adatközlők megtalálásánál az is problémát jelenthet, ha a közösség életében központi szerepet játszó tanácsadó nem érti meg, hogy mire kíváncsi a kutató. Így aztán akihez elküld, akihez beajánl, akiről azt mondja, hogy „mindent tud”, voltaképpen „semmit nem tud” a magyar közösség életéről.

A terepmunka itteni nehézségei az etnológiai kutatásokhoz hasonlíthatók. Egészen eltérő ez a terepszituáció, mint a Kárpát-medencében, a magyar nyelvterületen való gyűjtés esetében. Olykor nemhogy adatközlőt, de egy templomot is nehéz megtalálni, ha nincs segítség, akár egy kisebb városban is. Windber (Pennsylvania) városkában, zuhogó esőben, órákon keresztül kerestem az egykori magyar, római katolikus Szűz Mária-templomot. A kevés számú járóke-lőnek fényképet is mutattam a templomról Török István könyvéből (TÖRÖK, 1978, 309.). Végül a lengyel templomban találtam egy magányosan imádkozó hívet, akitől távozásakor, a templomkapuban rákérdeztem a magyar templom-ra. Ő emlékezett rá, hogy négy esztendeje lebontották a magyar templomot, mert kellett a területe a szomszédos kórháznak, amely jó pénzt fizetett a területért, magyar hívek pedig alig voltak már.¹⁰ A lengyel informátor még azt is tudta, hogy a templom harangja a magyar temetőben van egy kis emlékművel kiállítva, amely az egykori magyar templom több évtizedes meglétét hirdeti (7. kép).

Magyar rendezvények. Ott van egyáltalán lehetőség magyar rendezvényen részt venni, ahol még létezik magyar közösség. A részvételhez még az is nél-

¹⁰ A római katolikus egyház püspökségei Amerikában általában nem törődnek a templomokat egykor felépítő etnikus közösségekkel. Ha egy templomot a gyülekezet nehezen tud fenntartani, akkor azt vagy bezárja, vagy eladja, esetleg más etnikus gyökerekkel rendelkező közösséggel tölti meg.

7. kép A 2003-ban lebontott magyar Szűz Mária templom emléktáblája és harangja a magyar temetőben. Windber (PA) 2007. Balogh Balázs felvétele

különbözhetetlen, hogy hírt kapjon róla az ember, felkerüljön levelezési listákra, és ha zártkörű a rendezvény (ilyenek a bálók, például az előzőekben bemutatott Magyar Harcosok Bajtársi Közössége rendezte magyar bál Clevelandban), akkor meghívót is kell szerezni a programra. A templom mint fő szervező erő, a magyar kulturális körök, a magyar iskola (8. kép), a cserkészzet (9. kép) még

8. kép Magyar iskola Ligonier (OH), 1970-es évek (A Bethlen Otthon archívumából)

összefogja némileg a szétszóródva élő, de a magyar programokon elkötelezetten résztvevő családokat is. Az egykori magyar kolóniák, a nagyvárosok „little Hungary” negyedei végérvényesen felbomlottak. Elmúlt az az időszak, amikor a magyarságtudat megéléséhez, a mindennapi anyanyelvhasználathoz „egy szalmaszálat se kellett keresztbe tennie” annak, akinek erre igénye volt. Az egykori, viszonylag homogén, folyamatos magyar közegben zajlott „magyar érintkezések” lehetősége megszűnt. Az egykori magyar negyedekben ugyan megmaradtak (ha megmaradtak) a templomok, a magyar közösségi intézmények épületei, színterei, de a magyar családok már szétszóródtak onnan, a valamikori magyar környezet szinte kivétel nélkül elszlömösödött. A „magyarság megéléséért” már évtizedek óta erőfeszítéseket kell tenni, áldozatot kell hozni.

9. kép Cserkészek. Cleveland, 2008. Balogh Balázs felvétele

Sokszor száz mérföldes távolságból jönnek a magyar templomba a magyar családok, viszik hétvégi magyar iskolába, cserkészetre a gyermekeiket, látogatják a magyar kulturális rendezvényeket, megemlékezéseket, ünnepeket. Így váltak „vasárnapi magyarokká” a valamikor sokezres magyar kolóniákban élő magyar közösségek. A rendezvényeknek azért van kiemelten fontos szerepük az amerikai magyar életben, mert ezek maradtak az egyedüli alkalmak, amikor a közösségek az összetartozás élményét megélhetik. Azonban évről évre egyre kevesebb magyar rendezvényt szerveznek. A közösségek szétbomlási folyamata történeti perspektívából természetesnek tekinthető: a munkamigráció miatti szétszóródás, az új generációk nyelv váltása, az intézményhálózat lassú agóniája általános mérföldkövei a beolvadás felé vezető útnak (BALOGH, 2008, 8–13.).

Spontán terepszituáció általában kisebb településeken, döntően egykori bányatelepeken alakulhat ki. Ebben az esetben a terepen való gyűjtést a kutató nem képes – mert az esetek többségében lehetetlen – előre megszervezni. Főleg Pennsylvania, Nyugat-Virginia és Ohio bányavidékein számos kis világtól elzárt telep jött létre, jelentős magyar bányász lakossággal, amelyeket az amerikai magyarok „pléz”-nek (place = hely) neveztek. A sok száz egykori

bányatelep egy része mára megszűnt létezni. Van, ahol felszámolták a települést és deszkának eladták a szétbontott épületeket.¹¹ Van, ahol egyszerűen benőtte a növényzet az elhagyott házakat, amelyek lassan az enyészetté váltak.¹² (Pennsylvániában „Ghost Town Trail”-nek nevezték el a kihalt bányatelepeket összekötő, a turistáknak szánt egykori szénszállító vasútvonalat.)¹³ Az egykori bányatelepek nagy része azonban korábbi lakosságához képest töredékére csökkenve, munkalehetőség híján, vegetálva ugyan, de ma is létezik. Az egyházi iratanyagokból, illetve a testvérsegítő egyesületek nyilvántartásaiból tájékozódva lehet képet nyerni arról, hogy egyáltalán mely telepeken éltek nagyobb számban magyar bányászok. Ezek nyomán érdemes megpróbálni, hogy hátha találunk még néhány magyar származású adatközlőt. Egy-két helyen a református templomban havonta még istentiszteletet is tartanak (pl. Vintondale, Springdale). Ezeken a „plézeken”, a terepmunka során spontán is találni jó adatközlőt. Ha a főutcán leparkolva, a fényképezőgépet a nyakban hordozva, gyalog elindul a kutató, akkor a kíváncsi helyiek pár méteren belül megállítják, és kedélyesen érdeklődni kezdenek, hogy mi járatban van, keres-e valakit, segíthetnek-e? Éppen mint a Kárpát-medence apró falvaiban: az utcán beszélgetve össze lehet ismerkedni az emberekkel, spontán, közvetlenül.

Vintondale-ben még öt 90 éven felüli magyar élt, amikor megkezdtem az ottani kutatást 2007-ben. Az adatközlők egy pillanat alatt megtalálhatóak voltak, az egykor kétezres település háromszázötven körülire apadt lakosságában mindenki ismerte (a nem magyar származásúak is) az idős, egykori magyar bányászokat. Egybehangzó visszaemlékezéseik szerint „nagy magyar élet volt itt!” A magyar közösség megtartotta közösségi ünnepeit, az 1970-es évekig húsvétkor locsolni jártak, karácsonykor pedig kántáltak a legények. Az 1950-es évekig, ha volt magyar lakodalom, akkor Johnstownból fogadtak fel cigány zenészeket és járták a csárdást (*10. kép*). Az utcán is csak magyarul beszéltek a második világháborúig. Majdnem mindenki tartott állatokat, disznótorokat rendeztek. Sokaknak volt húsfüstölője is. Magyarosan főzött minden asszony (BALOGH, 2007, 89–111.). 1928-ban még negyvenen konfirmáltak egyszerre a református templomban. Az azóta eltelt időszak elnéptelenedését jól tükrözi, hogy az utolsó konfirmálás több mint tíz éve volt Vintondale-ben. 2007-ben még kb. nyolcan-tízen vettek részt a havonta megtartott református istentiszteleten, 2015-ben már csak ketten-hárman.

A környékbeli bányák lassú, de folyamatos bezárásával elnéptelenedett Vintondale is, ahogy az egész bányavidék. A régi épületekből felesleg kép-

¹¹ Pl. Wehrum (Pennsylvámia).

¹² Pl. Tamms (Nyugat-Virginia).

¹³ Az 58 kilométer hosszú vasútvonal Black Lick-et köti össze Ebesburg-gel (Pennsylvania).

10. kép Esküvői kép, Vintondale, 1914. Hugya házaspár

ződött az ingatlanpiacon, nem volt már szükség anynyi lakóházra. Így történt, hogy egy magyar tulajdonú, valamikor *burdosházként* (*boarding house*, olcsó bányász- vagy munkásszállás) szolgáló épület, amelynek a földszintjén 1929-ig, a világgazdasági válságig szatócsbolt és hentesüzlet is működött, érintetlenül megmaradt az eredeti berendezésével együtt. Ilyen „archaikumok” egy szerves fejlődésű, nem elnéptelenedő településen nem maradhattak volna meg.

Dolgozatom zárásául egy-két példával bemutatom azt is, hogy miként lehet a dokumentumok információit kiegészítő adatokkal, tárgyi emlékekkel és az azokhoz fűződő visszaemlékezésekkel gazdagítani

a terepmunka során. Milyen többletinformációt hozhat a terepmunka? Azért különösen releváns ez a kérdés az amerikai magyarok kutatása esetében, mert nagyon távoli terepről van szó, ahova nehéz eljutni, ugyanakkor ma már egyre több adatbázisba rendezett dokumentum elérhető az interneten. Félévente száz dollárért hozzá lehet férni az ancestry.com-on és más honlapokon keresztül a kivándorló hajók utaslistáihoz, az Ellis Island bevándorlási hivatal feljegyzéséhez, az amerikai censusok adataihoz, beszkenelt anyakönyvi kivonatokhoz, lakossági címjegyzékekhez stb. Van olyan kutató, aki az interneten hozzáférhető dokumentumokra támaszkodva igyekszik bemutatni egy tiszaháti település kivándorlás-történetét (FEJŐS, 2014, 319–374.).

A terepmunka során azonban a dokumentumok száraz adatait, például a halotti bizonyítvány bejegyzéseit az egyéni életút eseményeinek ismeretében értelmezni is lehet. Ezekben az esetekben a terepen szerzett ismeretek, a visz-

számlékezés alapján kirajzolódó életút kiegészítő információjává, verifikáló adatává válik a dokumentum, nem pedig egyetlen, és önmagában használt, minden személyes vonatkozástól mentes, száraz forrás marad.

Az *ancestry.com* honlapon hozzáférhető Kapusi Júlia halotti bizonyítványa (11. kép), amelyből megtudhatjuk, hogy 1898-ban született és 1925-ben ön-

CERTIFICATE OF DEATH
 COMMONWEALTH OF PENNSYLVANIA
 DEPARTMENT OF HEALTH
 BUREAU OF VITAL STATISTICS

Form V. S. No. 2-308-1-10-23
 1925 > 054001-057000

1. PLACE OF DEATH
 County of *Dauphin*
 Township of *Dauphin*
 Borough of *Scrappsville*
 City of *Scrappsville* (In. No. *69* 30 *Wine* St. Ward) (If high ground in a flood or in a place of known food and water.)

Registration District No. *76* File No. *54147*
 Primary Registration District No. Registered No.

2. FULL NAME *Mrs. Julia Molner*

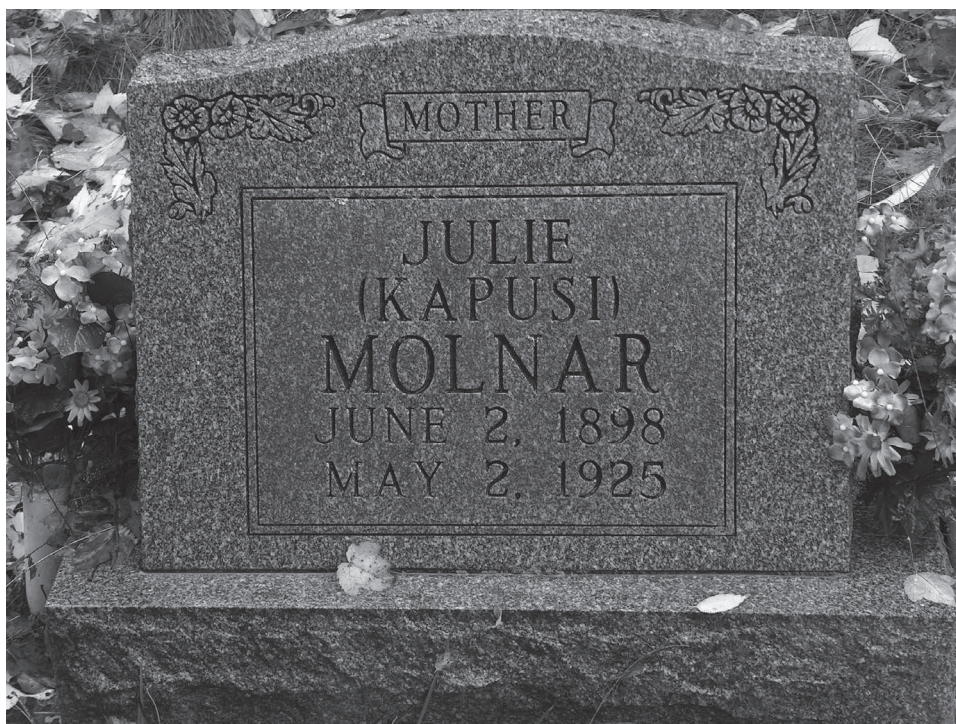
3. SEX *Female* 4. COLOR OR RACE *White* 5. SINGLE, MARRIED, WIDOWED OR DIVORCED *Married*
 6. DATE OF BIRTH (month, day, and year) *Dec 18 1897*
 7. AGE *27* Years *4* Months *14* Days *11:00* AM
 8. OCCUPATION OF DECEASED *Housewife*
 9. BIRTHPLACE (State or county) *Johnstown Pa*
 10. NAME OF FATHER *Charlie Kapusi*
 11. BIRTHPLACE OF FATHER (State or county) *Hungaria*
 12. MOTHER *Osia Lengue*
 13. BIRTHPLACE OF MOTHER (State or county) *Hungaria*

14. DATE OF DEATH *May 2 1925*
 15. MEDICAL CERTIFICATE OF DEATH
 I HEREBY CERTIFY, That I attended deceased from *May 1 1925* to *May 1 1925*
 that I last saw her, alive on *May 1 1925*
 and that death occurred, on the date stated above, at *12* M.
 THE CAUSE OF DEATH was as follows:
De-a-plagal Structure due to advancing age
165
 (duration) yrs. *4* mos. *26* ds.
 CONTRIBUTORY (duration) yrs. mos. ds.
 16. Where was disease contracted? *at home*
 17. Did an operation precede death? *No* Date of *None*
 Was there an autopsy? *No*
 What test or other diagnostic? *None*

18. REGISTERED UNDER CERTAIN TITLE, as in Schedule Number, Cause, Date, Sex and Status of Spouse, and (1) whether Ancestral, Spousal, or Matrimonial. (See form and for additional items.)

11. kép Kapusi Júlia halotti bizonyítványa internetes honlapon.
 Jobbra lent az elhalálozás oka

gyilkosságot elkövetve halt meg. Sírja megtalálható a Windber-i református temetőben (12. kép). A terepen találkoztam Alex Molnárral, a fiával, aki 1920-ban született (13. kép). Tőle tudtam meg, hogy az anyai nagyapja burdosházat működtetett. Amikor a lánya tizenöt éves lett, akkor ahhoz a burdos bányászhoz adta feleségül, aki a legtöbb pénzt ígérte neki érte: „Anyámat, mint az állatot eladta”. Férje, Molnár János részeges volt, ütötte verte Kapusi Juliát. „Apám büszke madzsa volt, oh je, nagy bajússzal”. Négy gyermekük született, az adatközlő, Molnár Sándor öt éves volt, amikor édesanyja öngyilkos lett. Az itt most nem közölt visszaemlékezésből kirajzolódik a világtól elzárt bányatelepek kegyetlen férfivilága, ahol a nők megszerzéséért szabályos harc folyt. Feltárul a burdosházak élete, amely nem kedvezett a romantikus szerelmi kapcsolatok kialakulásának. A sok összezárt férfi közt gyakori volt a verekedés, az italozás, a kártyázás, a gyilkosság (BALOGH, 2017, 337–348.). Alex Molnár visszaemlékezése szerint anyja nem bírta tovább a szenvedést, és a sorsa nem volt egyedülálló. Általában korán, 14–15 évesen elkelték feleségnek a kislá-

12. kép Kapusi Júlia sírja a református temetőben. Windber (PA) 2015.
Balogh Balázs felvétele

nyok. „Szabályosan eladták őket”. Mikor Kapusi Júlia meghalt, a négy gyerek közül az egyedüli fiú, az adatközlő Alex Molnár maradt az apjánál, a három lánytestvérét a nagyszülők vették magukhoz. Alex Molnár egész gyerekkorában félt az agresszív és verekedős apjától, aki hétvégén haza se jött a kocsmából. Sokszor a szomszédok hívták el őt, hogy lefektessék.

A tárgyi emlékek terepen szerzett pótolhatatlan információkkal való „megszóltatására” álljon végül a következő példa. Mikor rátaláltam az előbbieken emlegetett Vintondale-i burdosházra a teljes eredeti berendezésével együtt, nyilvánvalóvá vált, hogy meg kellene vásárolnia a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum számára, és haza kellene hozatni Magyarországra.¹⁴ Így is történt. Felmértük a Skanzen munkatársaival az épületet, a tárgyakat szabály szerint

---

¹⁴ Az épület „in situ” megőrzése, és bemutatása, amit Kürti László felvet (KÜRTI, 2016), teljes képtelenség, hiszen senki nem érdeklődne a világtól elzárt elnéptelenedő bányavidéken az egykori magyar burdosház iránt. A burdosház Skanzenban való felépítésével, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Európában elsőként vállalkozna arra, hogy egy amerikai emigráns közösség száz évvel ezelőtti mindennapi életét bemutassa.

13. kép Alex Molnár az otthonában. Windber (PA) 2008. Balogh Balázs felvétele

dokumentáltuk, bepakoltuk és elhoztuk. A felmérés előtti években azonban készítettem egy interjút a terepen, az egykori szatócsboltot és hentesüzletet is működtető háztulajdonos 98 éves sógorával. Ez az idős rokon magyarázta el, hogy a földszinti üzlethelyiség mennyezetén miért van egy faborítással eltakart szűk nyílás az emeleti szoba felé. Az 1929-ig működtetett bolt a prohibíció éveiben nem árusíthatott szeszes italt, ám a bolt tulajdonosa az emeleten, a szobájában raktározta a feketén eladni szánt pálinkát és whisky-t, az üvegeket egy kötél segítségével adogatta le egyenként az eladónak, „ha tiszta volt a levegő”, és csak egy vevő tartózkodott az üzletben. Ha nincs a terepen a személyes találkozás a 98 éves adatközlővel, akkor úgy szállítjuk el az épületet, hogy soha

nem tudjuk meg, hogy vajon miért volt egy luk a bolt mennyezetén.

Mindkét esetben azt láthatjuk, hogy vannak csak és kizárólag terepen megszerzhető ismeretek, amelyek pótolhatatlan többletinformációval egészíthetik ki a dokumentumok adatait, illetve a tárgyi emlékek alapján megszerzett tudásunkat.

IRODALOM

BALOGH Balázs

- 2007 Vázlat a Nyugat-Pennsylvania-i magyar közösségek társadalmáról. In: VARGYAS GÁBOR – BERTA Péter (szerk.): *Ethno-Lore*, XXIV, 89–111. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- 2008 Cleveland magyar történetei. In: SZENTKIRÁLYI Endre (szerk.): *Clevelandben még élnek magyarok? Visszaemlékezések gyűjteménye*. 8–13. Cleveland.

- 2010 Some Remarks about the Notion of Fatherland of American Hungarians. In: BATA, Tímea – SZARVAS, Zsuzsa (szerk.): *Past and Present Stereotypes: Ethnological, Anthropological Perspectives*. 151–160. Budapest, Hungarian Ethnographical Society and Museum of Ethnography.
- 2013 Ungarische Gemeinschaften in West-Pennsylvania. *Jahrbuch für Europäische Ethnologie*, 8, 231–248.
- 2015 A kivándorlók „apoteózisa”. Festmény az amerikai magyar emigránsokról egy midwesti iparváros közkönyvtárában. In: FÜLEMILE Ágnes – ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-Lore*, XXXII, 393–413. Budapest, MTA BTK Néprajztudományi Intézet.
- 2016 Az 1956-os magyar menekültek társadalmi integrációja az Egyesült Államokban. *Világtörténet*, 3, 469–484.
- 2017 Az amerikai magyar „burdosházak” a korabeli sajtó tükrében. *Ház és Ember*, 28–29, 337–348.
- BOWNSTONE, David M. – FRANC, Irene M. – BOWNSTONE, Douglass L.
1979 *Island of Hope, Island of Tears*. New York, Rawson Wade Publishers.
- BRUBAKER, Roger
1996 *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge, Cambridge University Press.
- FEJŐS Zoltán
1993 *A chicagói magyarok két nemzedéke, 1890–1940. Az etnikai örökség megőrzése és változása*. Budapest, Közép-Európa Intézet.
2014 Cigándiak Amerikában. In: VIGA Gyula (szerk.): *Fejezetek Cigánd néprajzából*. 319–374. Cigánd, Cigánd Város Önkormányzata
- JARVIS, William E.
2002 *Time Capsules: A Cultural History*. Washington, McFarland.
- JONES, Maldwyn Allen
1992 *American Immigration*. (CHAC) The Chicago History of American Civilization. Chicago. The University of Chicago Press.
- KÜRTI László
2016 Review Article: Documenting Immigrants, Boarding Houses and Ethnographers. *Hungarian Cultural Studies. e-Journal of the American Hungarian Educators Association*, 9, <http://ahea.pitt.edu>
DOI: 10.5195/ahea.2016.237
- NAGY Károly
1984 *Magyar szigetvilágban ma és holnap*. New York, Püski Kiadó.

PAPP Z. Attila

- 2008 Az amerikai magyar szervezeti élet és identitások értelmezési lehetőségei. In: PAPP Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról.* 397–425. Budapest, Magyar Külügyi Intézet. /Régió Könyvek/

PUSKÁS Julianna

- 1981 The Process of Overseas Migration from East-Central Europe: Its Periods, Cycles and Characteristics. A Comparative Study. In: NUGENT, Walter (szerk.): *Emigration from Northern, Central, and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research.* 33–51. Bloomington-Indianapolis, Indiana University Press. /Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 732./
- 1984 Kelet-Európából az USA-ba vándorlás folyamata, 1861–1924. *Történelmi Szemle*, 27, 1–2, 145–164.

SOUDERS, David Aaron

- 1922 *The Magyars in America.* New York, George H. Doran Company.

SZÁNTÓ Miklós

- 1984 *Magyarok Amerikában.* Budapest, Gondolat Kiadó.

TÖRÖK István

- 1978 *Katolikus magyarok Észak-Amerikában.* Youngstown, A Katolikus Magyarok Vasárnapja.

VÁRDY Béla

- 2000 *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története.* Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.

VÁRDY, Bela Steven

- 1985 *The Hungarian-Americans.* Boston, Chelsea House Publishers.

VÁRDY Béla – VÁRDY HUSZÁR Ágnes

- 2005 *Újvilági küzdelmek. Az amerikai magyarok élete és az óhaza.* Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó.

WENKS, Jeremiah W. – LAUCK, W. Jett

- 1913 *The Immigration Problem: A Study of American Immigration Conditions and Needs.* New York – London, Funk & Wagnalls Company.

BALÁZS BALOGH

“APPOINTMENT” AND SPONTANEOUS FIELD SITUATIONS –
ETHNOGRAPHIC FIELDWORK IN THE HUNGARIAN COMMUNITIES OF
AMERICAN INDUSTRIAL TOWNS AND MINING SETTLEMENTS

To create context, the study first recounts, in a nutshell, the emigration history of Hungarian Americans and the main features of their American integration. In addition to discussing the specific fieldwork goals and experiences, the article seeks to present the theoretical background of the fieldwork concept of the research.

The author began his research in the United States in 2006, where he has been regularly returning to conduct ethnographic fieldwork ever since. From the great emigration wave that began at the end of the nineteenth century up until today, he examines the history, institutional networks, and socio-ethnographic aspects of Hungarian communities on the East Coast and in the Midwest, including acculturation, identity change, and contacts with the homeland.

When developing his fieldwork concept, for his guiding principle he chose to combine the individual identity construction model with capsule theory. Hungarian American emigrants who have been forced to switch cultures have been living their lives in a „time and mentality capsule.” The part brought from the old country resides inside the capsule, while everything outside is part of the new environment. This duality can be complemented by the potential role of the local community, which directly surrounds the individual in the alien new country.

Examination of this particular capsule is only possible in the field. In the course of fieldwork, the main question becomes: to what extent do the adopted patterns of behavior, the desire to meet American social expectations, and the efforts that are internally controlled and realized, allow a look into these capsules?

Such fieldwork is characterized by a duality of scheduled appointments pre-arranged with prospective informants, and spontaneous field situations. In the Hungarian communities of industrial towns, fieldwork consisted predominantly (almost exclusively) of the „appointment” type of data collection, while in the case of former mining settlements on the brink of extinction, spontaneously developing ethnographic data collection was more typical. Participation in events linked to dates and venues, data collecting at these occasions, and getting acquainted with event participants for later interviewing is the third option besides the fieldwork situations mentioned above.

Finally, the paper attempts to demonstrate through several examples the ways in which fieldwork can enrich the information gained from documents with additional data, tangible memorabilia, and the memories related to them.